

Trendy rozwojowe małych miast w opinii przedstawicieli władz lokalnych

Development trends of small towns as perceived by representatives of local authorities

Jerzy Bański Damian Mazurek Anna Grzelak

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyńskiego PAN

ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa

jbanski@twarda.pan.pl (autor korespondencyjny) • d.mazurek@twarda.pan.pl • a.grzelak@twarda.pan.pl

Zarys treści. Małe miasta są miejscem różnorodnych zjawisk i procesów, które stanowią wyzwania dla ich współczesnego i przyszłego rozwoju. Są to m.in. zwiększające się wydatki na pomoc społeczną, problemy na rynku pracy, wzrost popytu na energię i odchodzenie od konwencjonalnych źródeł energii, niedobory wody pitnej czy też ekstremalne zjawiska pogodowe. Autorzy opracowania podjęli się rozpoznania opinii i oczekiwań władz małych miast na temat wyżej wymienionych zagadnień. Podstawowym narzędziem badawczym była ankieta, którą skierowano do przedstawicieli kierownictwa urzędów małych miast. Uzyskano odpowiedź z 231 ośrodków (32% wszystkich małych miast w roku bazowym). Miasta następnie podzielono na kategorie według trzech kryteriów uwzględniających strukturę ekonomiczną, lokalizację i hierarchię administracyjną. Taki zabieg pozwolił rozpoznać różnice w opiniach przedstawicieli władz miejskich wynikające z cech reprezentowanych przez nich ośrodków oraz wskazać trendy stanowiące najważniejsze wyzwania rozwojowe w poszczególnych kategoriach jednostek w perspektywie 2040 r. Trendy podzielono na trzy zasadnicze grupy: społeczne, gospodarcze i środowiskowe. W zbiorze zaproponowanych 26 trendów można wyodrębnić takie, które uzyskały podobne opinie wśród zdecydowanej większości badanych osób. Zaobserwowano też, pomiędzy którymi kategoriami miast występowały największe różnice w opiniach ich przedstawicieli.

Słowa kluczowe: małe miasta, wyzwania rozwojowe, samorząd lokalny, rozwój lokalny.

Keywords: small towns, development challenges, local government, local development.

Wstęp

Małe miasta są ważnym elementem struktury osadniczej, pełniąc w niej szereg funkcji społecznych i gospodarczych. Cechują się przy tym pewną odrębnością, która odróżnia je od miast średnich i dużych. W literaturze przedmiotu najczęściej zwraca się uwagę na to, że są one węzłami transmisji w polityce rozwojowej (krajowej i regionalnej) oraz miejscem lokalizacji podstawowych usług społecznych (Hinderink i Titus, 2002; Satterthwaite i Tacoli, 2003; Wirth et al., 2016). Odgrywają one też ważną rolę w obsłudze otaczających je obszarów wiejskich (Edwards et al., 2003; Shucksmith et al., 2005; Heffner i Solga, 2006; Van Leeuwen, 2010; Powe, 2013). Są bowiem podstawowym miejscem zaopatrzenia okolicznych firm i gospodarstw rolnych w towary i usługi oraz pierwszym miejscem zbycia ich produktów. Dla okolicznej ludności zamieszkującej tereny wiejskie stanowią ośrodki świadczenia usług, zarówno publicznych, jak i prywatnych (Strzelecka, 2017). Ponadto są ważnym ogniwem w systemie miejskim w zakresie powiązań pomiędzy

dużymi ośrodkami miejskimi a terenami wiejskimi (Czapiewski et al., 2016), chociaż niektórzy badacze zauważają, że małe miasta są coraz częściej pomijane w takich relacjach (Hinderink i Titus, 2002; Czarnecki, 2012; Wirth et al., 2016).

W ostatnich dekadach obserwuje się wzrost różnorodności funkcjonalnej małych miast, co jest m.in. wynikiem dywersyfikacji gospodarczej sąsiadujących z nimi obszarów wiejskich (Courtney et al., 2007; Meili i Shearmur, 2019; Slack i Jensen, 2020) oraz przejmowania funkcji, które dotychczas były realizowane w większych miastach. Dzięki temu niektóre ośrodki przyczyniają się do hamowania procesu wyludniania otaczających je obszarów wiejskich (Strzelecka, 2017). Zmianie ulega również sama struktura demograficzna małych miast, w której podobnie jak na terenach wiejskich wzrasta udział ludności w wieku poprodukcyjnym (Servillo et al., 2017; Lewandowska-Gwara i Antczak, 2020; Slack i Jensen, 2020; Dax i Copus, 2022). Jest to związane zarówno ze spadkiem wskaźnika dzietności, jak i odpływem młodych mieszkańców do dużych miast (Kurek, 2007; Lesthaeghe, 2010; Lorenti, 2015).

Zwiększające się wydatki na pomoc społeczną, problemy na rynku pracy, odpływ migracyjny, wzrost popytu na energię i odchodzenie od konwencjonalnych źródeł energii, niedobory wody pitnej, ekstremalne zjawiska pogodowe, to tylko kilka przykładów zjawisk i procesów, które stanowią współczesne wyzwania rozwojowe w małych miastach (Drobnia, 2013; Koop i van Leeuwen, 2016; Wirth et al., 2016; Legutko-Kobus, 2017). W tym kontekście interesującym zagadnieniem badawczym jest rozpoznanie opinii i oczekiwań władz małych miast na te tematy. Przewidywanie możliwych przekształceń społeczno-gospodarczych i prawidłowa ich ocena ma bowiem kluczowy wpływ na rozwój miasta. Dotyczy to zarówno właściwego wykorzystywania pojawiających się szans rozwojowych, jak i przygotowywania się i zapobiegania potencjalnym problemom (Drobnia, 2013). Tak rozumiana odporność miejska (*urban resilience*) zdaje się być jedną z kluczowych cech decydujących o kierunku i dynamice rozwoju ośrodka miejskiego. Według badań przeprowadzonych w 2019 r. około 70% ludności Europy żyje w miastach, z czego około 56% w tych uznawanych za małe (Atkinson, 2019).

Niniejsze opracowanie dotyczy małych miast w Polsce, które podzielono na kategorie według trzech kryteriów uwzględniających strukturę ekonomiczną, lokalizację i hierarchię administracyjną (szerzej na ten temat w kolejnym rozdziale). Taki zabieg pozwolił rozpoznać różnice w opiniach przedstawicieli władz miejskich wynikające z cech reprezentowanych przez nich ośrodków oraz wskazać trendy stanowiące najważniejsze wyzwania rozwojowe w poszczególnych kategoriach jednostek w perspektywie 2040 r. Trendy podzielono na trzy zasadnicze grupy: społeczne, gospodarcze i środowiskowe.

Obszar i metody badań

Małe miasto jest najczęściej definiowane na podstawie kryterium ludnościowego (Servillo et al., 2017; Hopkins i Copus, 2018). W literaturze przedmiotu przyjmuje się na ogół, że liczy ono mniej niż 20 tys. osób (Vaishar i Zapletalova, 2009; Kwiatek-Sołtys i Mainet, 2014; Bański, 2021), ale jest to wartość umowna, bo niektórzy badacze stosują inne wartości brzegowe, sięgające nawet 50 tys. (Servillo et al., 2017). W projekcie ESPON (2006) poświęconym małym i średnim miastom w krajach Unii Europejskiej ustalono również dolną granicę liczby ludności dla małych miast, która wynosiła 5 tys. mieszkańców. Wskazano

też dodatkowe kryterium stanowiące, że ośrodki te charakteryzuje gęstość zaludnienia powyżej 300 osób/km².

W tym opracowaniu przyjęto, że małe miasto to jednostka osadnicza licząca mniej niż 20 tys. ludności i posiadająca prawa miejskie, co jest podstawowym kryterium miejskości w Polsce. Według stanu z 1 stycznia 2024 r. w kraju było ogółem 1013 miast¹, z czego 804 to małe ośrodki². Z uwagi na termin rozpoczęcia badań projektowych, tj. 2019 r., w badaniu uwzględniono 722 jednostki, które spełniały przyjęte kryteria. Pozostałe ośrodki uzyskały bowiem lub odzyskały utracone wcześniej prawa miejskie w latach 2020-2024. Głównym źródłem danych było badanie ankietowe przeprowadzone wśród przedstawicieli kierownictwa urzędów małych miast (listy w formie elektronicznej zostały skierowane do osób pełniących funkcję sekretarza miasta lub sekretarza miasta i gminy). Odpowiedzi uzyskano z 231 ośrodków, co stanowi 32% wszystkich małych miast w roku bazowym.

Kwestionariusz ankiety miał charakter zamknięty. Poproszono w nim o wyrażenie opinii na temat wybranych trendów społecznych, ekonomicznych i środowiskowych, które mogą wystąpić w mieście i kształtować jego rozwój w perspektywie do 2040 r. Respondenci dokonywali też oceny potencjalnego wpływu kierunku tych trendów na stan zagospodarowania miasta.

Zarówno w przypadku pytania dotyczącego przewidywania wystąpienia (bądź niewystąpienia) określonego trendu w mieście, jak i oceny jego wpływu na ośrodek, zastosowano pięciostopniową skalę odpowiedzi. W pytaniu: *Proszę wyrazić opinię nt. wymienionych trendów, które mogą wystąpić w mieście do 2040 r.*, możliwa była jedna z pięciu odpowiedzi: *tak, raczej tak, ani tak ani nie, raczej nie, nie*, zaś w przypadku pytania: *Proszę wyrazić opinię, jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.*, odpowiedzi: *pozytywnie, raczej pozytywnie, nie będzie miał wpływu, raczej negatywnie, negatywnie*. Na dalszym etapie prac dla przejrzystości i ułatwienia analizy wyników zdecydowano się na uproszczenie skali do trzystopniowej (tab. 1).

Wybór trendów ujętych w badaniu był wynikiem dyskusji autorów *Atlasu małych miast* (Bański, 2023) oraz przeglądu literatury dotyczącej rozwoju małych ośrodków i ich aktualnych problemów. Ostatecznie wyodrębniono trzy kategorie trendów: społeczne, ekonomiczne i środowiskowe.

Wydaje się, że kierunki współczesnych trendów społecznych, ekonomicznych i środowiskowych oraz ocena ich roli w rozwoju miast są raczej łatwe do przewidzenia, bo wszystkie one są już obserwowane w małych miastach. Dlatego w badaniu skoncentrowano uwagę na określeniu hierarchii trendów i identyfikacji zróżnicowania opinii na temat ich roli w analizowanych kategoriach małych miast. Analizę rezultatów badania ankietowego podzielono na dwa etapy. W pierwszym etapie badano opinie na temat możliwości wystąpienia określonych trendów i ich potencjalnego wpływu na rozwój miasta we wszystkich 231 jednostkach uczestniczących w badaniu. W drugim etapie analogiczne badania dotyczyły miast wyodrębnionych według trzech klasyfikacji: strukturalnej, lokalizacyjnej i hierarchicznej (Bański, 2022; Bański et al., 2024). Przy czym w każdej klasyfikacji wyróżniono po dwie kategorie miast. Wyodrębnienie kategorii ośrodków umożliwiło wskazanie różnic i podobieństw w opiniach przedstawicieli ich władz.

¹ TERYT (2024).

² BDL (2024).

W klasyfikacji strukturalnej, w której wykorzystano dwie zmienne (liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych zatrudniających przynajmniej 250 osób oraz odsetek zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w dwóch najliczniej reprezentowanych spośród 21 sekcji Polskiej Klasyfikacji Gospodarczej) wyróżniono: 1) ośrodki o strukturze wielobranżowej i 2) ośrodki o strukturze wyspecjalizowanej. Przyjęto, że na strukturę wyspecjalizowaną wskazuje co najmniej jeden podmiot gospodarczy zatrudniający minimum 250 osób lub większość zarejestrowanych podmiotów skoncentrowanych w jednej lub dwóch kluczowych sekcjach PKD. W badaniu uczestniczyło 104 przedstawicieli miast o strukturze wyspecjalizowanej i 127 reprezentantów miast o strukturze wielobranżowej.

W klasyfikacji lokalizacyjnej wzięto pod uwagę dostępność komunikacyjną do nadrzędnych ośrodków miejskich i wyodrębniono: 1) miasta o dobrej dostępności do ośrodków nadrzędnych oraz 2) miasta zlokalizowane peryferyjnie. Wykorzystano dane dotyczące czasu dojazdu samochodem osobowym z centrum małego miasta do najszybciej osiągniętych centrów z jednej z pięciu kategorii ośrodków nadrzędnych w 2020 r. (miast liczących przynajmniej 50 tys., 100 tys., 200 tys., 500 tys. mieszkańców oraz Warszawy). Przyjęto określone wartości czasu dojazdu, które dla ośrodków o dobrej dostępności były co najmniej dwukrotnie krótsze niż dla wszystkich 722 badanych ośrodków. W ankiecie uczestniczyło 146 przedstawicieli miast peryferyjnych i 85 przedstawicieli miast o dobrej dostępności.

Trzecia klasyfikacja – hierarchiczna – dotyczyła relacji małych miast z otoczeniem. Założono podział na dwie kategorie: 1) ośrodki lokalne i 2) ośrodki ponadlokalne. Wykorzystano trzy zmienne: status administracyjny (2019), liczbę podmiotów gospodarczych z sektora publicznego (2019), liczbę osób dojeżdżających do pracy w mieście (2016), dla których przyjęto określone cechy lub wartości progowe. Założono, że miastem o funkcjach ponadlokalnych jest każda jednostka spełniająca którekolwiek z trzech kryteriów: 1) posiadanie statusu siedziby starostwa powiatowego, 2) ponadprzeciętna liczba podmiotów publicznych (ponad 36 podmiotów) oraz 3) ponadprzeciętna liczba osób dojeżdżających do pracy w tym mieście (więcej niż 741 osób), zaś pozostałe ośrodki określono jako posiadające funkcje lokalne. Ostatecznie wyodrębniono 106 ośrodków o funkcjach ponadlokalnych i 126 – o funkcjach lokalnych.

Wyniki – analiza i interpretacja

Trendy społeczne

W zakresie trendów społecznych najbardziej jednoznaczne opinie przedstawicieli małych miast dotyczą wzrostu udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w strukturze wiekowej mieszkańców, na co wskazało aż 92% pytanym (tab. 1), czyli 213 osób spośród wszystkich 231 ankietowanych. Warto uzupełnić, że spośród nich stanowcze „tak” dla tego trendu wyraziło 89 pytanym, a pozostałe 124 osoby wskazały odpowiedź „raczej tak”. Starzenie się społeczeństwa będzie wymagało zwiększenia wydatków na cele społeczne (Lipczyńska, 2015; Szopa, 2016; Adamczyk, 2017), które jest równie jednoznacznie wskazywanym trendem przez uczestników badania (93%). Jednakże ocena wpływu tych dwóch procesów na miasto w perspektywie 2040 r. jest już bardziej zróżnicowana, choć w obydwu przypadkach przeważa pogląd negatywny lub raczej negatywny, z tym że za bardziej niekorzystny został wskazany proces starzenia się mieszkańców. Negatywna ocena wzrostu wydatków

na cele społeczne związana jest z koniecznością ograniczenia wydatków na inne cele rozwojowe (Galiński, 2016). Równocześnie w opinii zdecydowanej większości przedstawicieli miast (89%) poprawi się wyposażenie miasta w infrastrukturę społeczną i rezultaty tego zjawiska będą miały pozytywny lub raczej pozytywny wpływ (91%) na procesy rozwojowe miasta w perspektywie 2040 r.

Starzenie się ludności małych miast w Polsce trwa od co najmniej dwóch dekad i wiąże się zarówno ze zjawiskiem odpływu młodych mieszkańców do dużych ośrodków miejskich lub za granicę, jak i ze spadkiem wskaźnika dzietności (Kurek, 2007; Bański et al., 2022). Nie dziwi zatem fakt, że w zakresie rozwoju demograficznego przeważa pogląd, że liczba mieszkańców w badanych miejscowościach zmniejszy się (72% pytanych) i będzie to wynikać m.in. z odpływu migracyjnego młodych mieszkańców; na wzrost dynamiki tego trendu w perspektywie najbliższych lat wskazało 62% respondentów. Warto też zauważyć, że zdaniem większości przedstawicieli miast (80%) odpływ migracyjny uzyskał negatywną ocenę. Pozostałe około 20% pytanych uznało, że analizowany trend może mieć pozytywny wpływ na miasto lub nie odegra on ważnej roli w perspektywie 2040 r., co może budzić pewne zdziwienie. Prawdopodobnie u podstaw takich ocen leżą trudności na rynku pracy, które mogą dotyczyć młodych ludzi lub problemy w zaspokojeniu innych potrzeb młodzieży, w tym również wyposażenia miast w odpowiednią infrastrukturę społeczną. Podczas innego badania realizowanego przez autorów tego opracowania w małych miastach zlokalizowanych peryferyjnie, wywiady pogłębione wśród młodych mieszkańców wykazały, że największymi problemami, z jakimi boryka się ta grupa, są: ubogi strukturalnie i liczebnie rynek pracy oraz braki w zakresie wyposażenia w infrastrukturę społeczną zaspokajającą możliwości spędzania wolnego czasu.

Badacze zwracają uwagę na to, że małe miasta „kurczą się”. Jest to zjawisko definiowane w literaturze w dwojaki (węższy i szerszy) sposób. W pierwszym z nich odwołuje się jedynie do aspektu demograficznego, a konkretniej do depopulacji miasta. W ujęciu szerszym oznacza wieloaspektowy proces, którego głównym zewnętrznym przejawem jest ubytek liczby ludności, ale dotyczy sfery demograficznej, społecznej, gospodarczej, przestrzennej, infrastrukturalnej, politycznej i administracyjnej (Kantor-Pietraga, 2014). Małe miasta „kurczą się” zarówno pod względem demograficznym, ekonomicznym, jak i struktur społecznych. Te procesy zdają się też wzajemnie napędzać. Odpływ ludności, głównie młodej, pogarsza sytuację ekonomiczną małych miast, co przekłada się na pogłębiające się problemy związane z rynkiem pracy. To z kolei skutkuje odpływem kolejnych mieszkańców i postępującą dezintegracją struktur społecznych (Kantor-Pietraga, 2014; Wirth et al., 2016; Bartosiewicz et al., 2019).

Inny, ważny w kontekście społecznym i demograficznym temat podejmowany w mediach, dotyczący napływu migrantów z krajów Afryki i Azji, nie jest istotnym wyzwaniem dla władz w analizowanych ośrodkach miejskich. Przeważająca większość uczestników badania stwierdziła, że zjawisko takie nie wystąpi lub raczej nie wystąpi w ich miejscowościach. Natomiast sama ocena tego procesu, przy założeniu, że on wystąpi, jest obojętna (57%) lub w mniejszym stopniu niekorzystna dla rozwoju miasta (37%). Przewidywania respondentów mogą wynikać z faktu, na który zwracali uwagę już niektórzy badacze – imigranci w większości przypadków decydują się na osiedlenie w większych miastach (Fihel, 2006; Chodubski, 2013; Nowotnik, 2013).

W przypadku cech jakościowych lokalnej społeczności oczekuje się raczej wzrostu poziomu wykształcenia (51%), co będzie miało zdecydowanie korzystny wpływ na „kondycję”

miejsowości. Wykształcenie stanowi jeden z kluczowych elementów kapitału ludzkiego, który w połączeniu z kapitałem społecznym przyczynia się do rozwoju gospodarczego i społecznego miasta (Ozturk, 2001; Johnes i Johnes, 2004). Wykształceni mieszkańcy mają większe możliwości uczestniczenia w życiu publicznym i gospodarczym w mieście, co wpływa na jego innowacyjność i konkurencyjność (Safański, 2009; Działek, 2011).

W nieco mniejszym stopniu w badaniu potwierdzono możliwość wzrostu zaangażowania społecznego w projektach partycypacyjnych (42%), ale dużo większa grupa pytaných oceniła ten trend jako pozytywny (72%). Zdecydowana większość (83%) oczekuje również wzrostu udziału społeczności cyfrowej w strukturze mieszkańców. Dynamiczny rozwój technologii cyfrowych we wszystkich dziedzinach życia zachęca do ich wykorzystania, zatem opinia taka nie budzi uwag.

Tabela 1. Struktura odpowiedzi przedstawicieli kierownictwa 231 miast uczestniczących w badaniu na pytanie o wybrane trendy społeczne (%)

Percentage structuring of responses among representatives of the authorities of the 231 towns participating in the survey, in regard to selected social trends

Trend	Które z wymienionych trendów mogą wystąpić w mieście do 2040 r.?			Jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.?		
	tak lub raczej tak	ani tak, ani nie	nie lub raczej nie	pozytywnie lub raczej pozytywnie	nie będzie miał wpływu	negatywnie lub raczej negatywnie
Wzrośnie udział ludzi starszych w strukturze mieszkańców	93	3	4	3	22	75
Wzrosną wydatki na potrzeby społeczne	93	4	3	22	22	56
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę społeczną	89	10	1	91	6	3
Wzrośnie liczba młodych mieszkańców odpływających z miasta	62	22	16	9	11	80
Spadnie liczba mieszkańców	72	8	20	3	15	82
Napłyną migranci z krajów Afryki i Azji	9	14	77	6	57	37
Poprawi się poziom wykształcenia mieszkańców	51	37	12	75	19	6
Wzrośnie zaangażowanie społeczne w projektach partycypacyjnych	42	41	17	67	26	7
Wzrośnie udział społeczności cyfrowej w strukturze mieszkańców	83	13	4	84	10	6
Wzrosną podziały polityczne pomiędzy mieszkańcami	29	53	18	4	39	57

Trendy ekonomiczne

Wśród zaproponowanych trendów ekonomicznych największa zgodność przedstawicieli małych miast dotyczy poprawy wyposażenia w infrastrukturę techniczną i jej pozytywnego wpływu na rozwój miejscowości (odpowiednio 92% i 96%) (tab. 2). Podobną jednolitość odpowiedzi wyrażono na temat wzrostu popytu na energię (87%) i zwiększenia znaczenia niekonwencjonalnych źródeł energii (88%), z tym że ocena ich wpływu na gospodarkę i społeczeństwo miasta jest wyraźnie odmienna. Respondenci znacznie pozytywniej ocenili drugi z wymienionych trendów. Rosnący popyt na energię wydaje się jednym z największych wyzwań, przed jakimi stoją nie tylko małe miasta, ale cała gospodarka Polski, bazująca do niedawna prawie wyłącznie na źródłach konwencjonalnych. Forsowana w Unii Europejskiej idea Zielonego Ładu niesie ze sobą potrzebę pilnej zmiany w strukturze wykorzystywanych źródeł energii, co już obecnie odbija się raczej negatywnie na kondycji gospodarczej kraju. Według prognoz OPEC w globalnej strukturze źródeł wykorzystywanych do produkcji energii w latach 2014-2040 zmniejszy się znaczenie ropy naftowej (z 31% do 26%) i węgla (z 28% do 22%), równocześnie wzrośnie rola gazu (z 22% do 26%), źródeł jądrowych (z 5% do 7%) oraz źródeł odnawialnych (z 1% do 6%) i utrzyma się na podobnym poziomie wykorzystanie hydroenergetyki i bioenergetyki (Al-Yasiri, 2021; World Energy, 2023). Tymczasem w krajach Unii Europejskiej zakłada się, że już w 2030 r. udział energii ze źródeł odnawialnych w zużyciu energii brutto osiągnie 42%. Nie dziwi zatem opinia dużej grupy przedstawicieli małych miast (42%), że wzrost popytu na energię będzie miał negatywny lub raczej negatywny wpływ na ich miasto. Będzie to bowiem generowało dodatkowe koszty, a przede wszystkim konieczność sprostania wymogom stawianym przez UE. Jednakże należy dodać, że zdaniem zdecydowanej większości (85%) pytanym oczekiwany wzrost udziału energii z niekonwencjonalnych źródeł energii będzie miał pozytywny wpływ na miasto. Zdaniem niektórych badaczy (Szulecki i Szwed, 2013) odnawialne źródła energii sprawdzają się w lokalnych instalacjach, które mogą być tworzone w miastach lub ich bezpośrednim sąsiedztwie. Taka decentralizacja energetyczna może pozwolić małym miastom na zmniejszenie zależności od dużych, scentralizowanych systemów energetycznych.

Duży optymizm przedstawicieli małych miast potwierdzają opinie na temat innych zaproponowanych trendów ekonomicznych, w tym szczególnie poprawy jakości planowania przestrzennego (81%), dostępności komunikacyjnej (75%) i wzrostu dochodów budżetu miasta (74%). Wymienione trendy według oceny prawie wszystkich (90%) uczestników badania będą miały korzystny wpływ na ich miasto. W przypadku dochodów wyrażany optymizm jest poparty danymi statystycznymi z ostatnich lat wskazującymi na stopniowy przyrost budżetów wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, w których pierwszoplanową rolę odgrywają ich dochody własne (Kata et al., 2022). Jednakże biorąc pod uwagę równoczesne wydatki jednostek ten optymizm byłby zapewne studzony. Zazwyczaj przekraczają one wartości dochodów, powodując stopniowy wzrost zadłużenia miast.

Dużo bardziej skomplikowana do interpretacji zdaje się być kwestia pozytywnego nastawienia przedstawicieli małych miast względem przewidywanej poprawy jakości planowania przestrzennego. Trudno jest stwierdzić, czy wynika to z indywidualnych cech danego ośrodka (np. przewidywań poprawy funkcjonowania tego narzędzia w mieście czy gminie) czy ze zmian, które zaszły w ostatnim czasie w kwestii planowania przestrzennego

na poziomie krajowym. W drugiej połowie 2023 r. weszła w życie ustawa³, która zmieniała niektóre przepisy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴. Szczególnie istotną zmianą jest wprowadzenie nowego dokumentu planistycznego – planu ogólnego gminy. Dokument ten ma zastąpić funkcjonujące wcześniej, również obligatoryjne i sporządzane dla obszaru całej gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ale w odróżnieniu od studium stanowić będzie akt prawa miejscowego. Oznacza to, że plan ogólny będzie wiążący nie tylko przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ale także będzie stanowił podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Dokument będzie zawierał podstawowe ustalenia, które pozwolą gminie zaplanować zrównoważony i harmonijny rozwój (Ustawa, 2023).

Bardziej zróżnicowane odpowiedzi dotyczą trendów związanych z szeroko rozumianą przedsiębiorczością oraz z zasięgiem przestrzennym oddziaływania miasta. Większość pytanek oczekuje wzrostu liczby podmiotów gospodarczych (65%), czego konsekwencją może być poprawa sytuacji na rynku pracy. Jednakże stosunkowo duża grupa pytanek (odpowiednio 35% i 37%) wyraziła wątpliwości na temat możliwości wystąpienia tych trendów, chociaż ich ocena potencjalnego wpływu na rozwój miasta jest zdaniem

Tabela 2. Struktura odpowiedzi przedstawicieli kierownictwa 231 miast uczestniczących w badaniu na pytanie o wybrane trendy ekonomiczne (%)

Percentage structuring of responses among representatives of the authorities of the 231 towns participating in the survey, in regard to selected economic trends

Trend	Które z wymienionych trendów mogą wystąpić w mieście do 2040 r.?			Jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.?		
	tak lub raczej tak	ani tak, ani nie	nie lub raczej nie	pozytywnie lub raczej pozytywnie	nie będzie miał wpływu	negatywnie lub raczej negatywnie
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę techniczną	92	6	2	96	3	1
Zwiększy się popyt na energię	87	9	4	29	29	42
Wzrośnie rola niekonwencjonalnych źródeł energii w mieście	88	10	2	85	12	3
Poprawi się jakość planowania przestrzennego	81	13	6	90	7	3
Poprawi się dostępność komunikacyjna miasta	75	20	5	90	7	3
Zwiększy się zasięg przestrzenny oddziaływania miasta	47	27	26	66	29	5
Wzrosną dochody budżetu miasta	74	14	12	90	3	7
Wzrośnie liczba podmiotów gospodarczych	65	22	13	88	5	7
Wzrośnie liczba miejsc pracy	63	26	11	87	6	7
Wzrośnie zróżnicowanie sektorowe w strukturze miejsc pracy	42	44	14	71	23	6

³ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 roku o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023 poz. 1688).

⁴ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717).

większości (odpowiednio 88% oraz 87%) pozytywna. Ocena ta znajduje odzwierciedlenie w badaniach naukowych, gdyż uważa się, że wzrost liczby podmiotów gospodarczych oddziałuje pozytywnie na sytuację ekonomiczną całego miasta, niezależnie od jego wielkości (Audretsch et al., 2015). Najniższe oczekiwania dotyczą za to dywersyfikacji struktury sektorowej działających podmiotów gospodarczych, co może świadczyć w podobnym stopniu o stabilizacji rynku pracy i funkcji ekonomicznych, jak i stagnacji gospodarczej oraz braku perspektyw rozwojowych. Zagadnienie to wymaga głębszej analizy wykraczającej poza ramy tego opracowania.

Trendy środowiskowe

W zakresie trendów środowiskowych opinie przedstawicieli miast są w większości przypadków zgodne z aktualnie kształtowaną polityką środowiskową państwa i Unii Europejskiej. Oczekuje się bowiem wzrostu czystości środowiska przyrodniczego (74%) wynikającego w znacznym stopniu ze zwiększenia wymagań, ale też restrykcji dotyczących jego ochrony (93%) oraz poprawy efektywności gospodarowania odpadami (83%) (tab. 3). Wszystkie wymienione trendy będą miały, zdaniem respondentów, pozytywny wpływ na miasta.

Duża różnorodność opinii dotyczy dostępności do wody pitnej oraz procesu powiększania powierzchni terenów zielonych. W przypadku pierwszego trendu zdecydowana większość pytanym wskazała na jego negatywny wpływ na sytuację społeczno-ekonomiczną w mieście (77%), zaś drugi trend jest oceniany pozytywnie (76%), ale jest oczekiwany tylko przez 38% badanych, co może wynikać z silnej presji funkcji mieszkaniowej i rozwoju sieci transportowej.

Tabela 3. Struktura odpowiedzi przedstawicieli kierownictwa 231 miast uczestniczących w badaniu na pytanie o wybrane trendy środowiskowe (%)

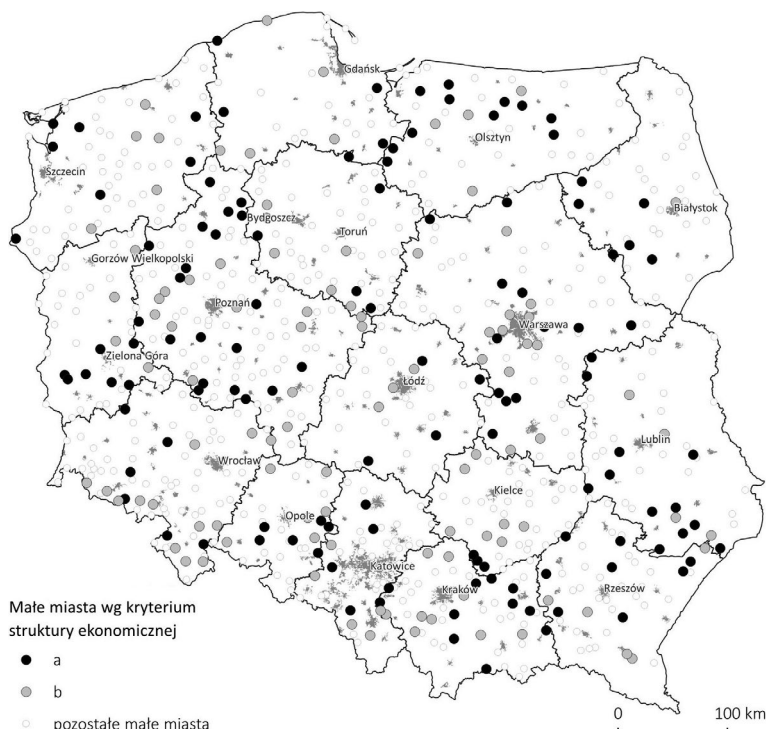
Percentage structuring of responses among representatives of the authorities of the 231 towns participating in the survey, in regard to selected environmental trends

Trend	Które z wymienionych trendów mogą wystąpić w mieście do 2040 r.?			Jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.?		
	tak lub raczej tak	ani tak, ani nie	nie lub raczej nie	pozytywnie lub raczej pozytywnie	nie będzie miał wpływu	negatywnie lub raczej negatywnie
Wzrośnie poziom czystości środowiska przyrodniczego	74	14	12	91	6	3
Wzrosną wymagania i restrykcje związane z ochroną środowiska	93	6	1	70	13	17
Poprawi się efektywność gospodarowania odpadami	83	10	7	92	5	3
Spadnie dostępność wody nadającej się do spożycia	31	32	37	9	14	77
Zwiększy się powierzchnia terenów zielonych	37	38	25	76	21	3
Wzrośnie rola oddziaływania ekstremalnych zjawisk pogodowych	71	22	7	7	15	78

Poważne obawy budzą ekstremalne zjawiska pogodowe, które zdaniem większości (71%) pytanym nasilią się i będą odgrywały negatywną rolę w perspektywie 2040 r. Jest to konsekwencją tego, że nasilenie częstotliwości występowania takich zjawisk stało się już faktem i choć są one zjawiskiem globalnym ich skutki odczuwane są głównie lokalnie, w szczególności w miastach z uwagi na koncentrację ludności, zabudowy oraz infrastruktury technicznej. W związku z tym na samorządach lokalnych spoczywa największy ciężar prac związanych z adaptacją do tych zmian (Measham et al., 2011; Legutko-Kobus, 2017). Sam fakt świadomości przedstawicieli władz badanych małych miast na temat przewidywań i negatywnych skutków ekstremalnych zjawisk pogodowych zdaje się być mimo to pozytywnym aspektem, ponieważ aby zrealizować jedno z podstawowych zadań lokalnych samorządów, jakim jest zapewnienie mieszkańcom jak najwyższej jakości życia, samorządy muszą brać pod uwagę również adaptację do zmian klimatu. Odporność czy też prężność (*resilience*) miejska, rozumiana jako zdolność ośrodka do dostosowywania się do zastanych lub przewidywanych procesów (w tym zmian klimatu, ekstremalnych zjawisk pogodowych), jest kluczowa dla złagodzenia ewentualnych negatywnych skutków takich procesów i zapewnienia mieszkańcom możliwie najwyższego poziomu bezpieczeństwa i jakości życia (Legutko-Kobus, 2017).

Miasta według kryterium strukturalnego

Opinie przedstawicieli małych miast na temat trendów rozwojowych w dwóch wyodrębnionych kategoriach strukturalnych (ośrodki o strukturze wyspecjalizowanej i ośrodki o strukturze wielobranżowej – ryc. 1) są mało zróżnicowane, a zidentyfikowane różnice dotyczą przede wszystkim trendów społecznych (tab. 4). Na ubytek liczby mieszkańców wskazał mniejszy odsetek pytanym w miastach o strukturze wyspecjalizowanej (67% wobec 77%), chociaż ocena potencjalnego oddziaływania tego procesu na miasto była prawie taka sama jak w ośrodkach o strukturze wielobranżowej – 83% respondentów uznało to zjawisko za negatywne. Mniejszy udział miast o strukturze wyspecjalizowanej, w których wskazano na możliwy ubytek ludnościowy, wynika prawdopodobnie z faktu działających tam dużych lub wyspecjalizowanych podmiotów gospodarczych, które stabilizują rynek pracy pod względem ilościowym i jakościowym. To z kolei może kształtować nieco korzystniejszą sytuację ekonomiczną takich miast niż ośrodków o strukturze wielobranżowej. Sytuacja taka ogranicza odpływ migracyjny i łagodzi obserwowane od co najmniej dwóch dekad starzenie się struktury demograficznej. Tym niemniej większy udział negatywnych ocen związanych z procesem starzenia się struktury mieszkańców wyrazili właśnie przedstawiciele miast wyspecjalizowanych ekonomicznie (83%). Większe obawy osób reprezentujących tę kategorię ośrodków wynikają zapewne z wyzwań dotyczących utrzymania stabilnego rynku pracy i zapewnienia odpowiedniej kadry dla wyspecjalizowanej struktury gospodarczej. Głębszych analiz wymaga interpretacja analogicznych wyników w miastach wielobranżowych, gdzie mniejszy odsetek badanych wyraził negatywną ocenę starzenia się społeczeństwa (70%), ale równocześnie prawie we wszystkich miastach oczekuje się trwania tego procesu i wzrostu wydatków na cele społeczne, których znaczna część będzie wynikała ze zmian demograficznych. Warto też zauważyć dużą różnicę pomiędzy analizowanymi kategoriami miast w zakresie oceny wpływu wzrostu wydatków na cele społeczne w perspektywie 2040 r. W miastach wielobranżowych, w których generalnie oczekuje się negatywnych zmian społecznych (w zakresie poziomu wykształcenia mieszkańców, i udziału

Ryc. 1. Małe miasta uczestniczące w badaniu według kryterium struktury ekonomicznej; a – ośrodki o strukturze wielobranżowej, b – ośrodki o strukturze wyspecjalizowanej
Small towns included in the study by reference to the selected criterion of economic structure; a – towns with a diversified economic structure, b – towns with a specialised economic structure

tu społeczności cyfrowej) i wzrostu udziału mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, dużo większy odsetek badanych wyraził negatywną ocenę wzrostu wydatków na cele społeczne (59% wobec 49% w miastach wyspecjalizowanych).

Stosunkowo duże różnice w dwóch badanych kategoriach miast dotyczą oceny potencjalnego wzrostu podziałów politycznych pomiędzy mieszkańcami. Nieco większy (o 6 pp.) jest udział przedstawicieli miast wielobranżowych, którzy wskazali na możliwy wzrost takich podziałów i równocześnie przeważają oni już bardziej wyraźnie (o 12 pp.) pod względem negatywnej oceny tego trendu. Może wynikać to z faktu, że w miastach o strukturze wielobranżowej istnieją silniejsze podziały polityczne. Jest to jednak jedynie jedno z możliwych wytłumaczeń tej zależności i wymaga ono weryfikacji oraz identyfikacji uwarunkowań kształtujących te podziały.

Opinie i oceny na temat trendów ekonomicznych są w obu kategoriach ośrodków podobne. Istotne różnice, wynikające z kondycji gospodarczej miast, dotyczą tylko sektora energetycznego i dostępności komunikacyjnej. Wyraźnie większy udział przedstawicieli miast o wyspecjalizowanej strukturze ekonomicznej przewiduje wzrost popytu na energię (o 11 pp.), wzrost znaczenia źródeł energii odnawialnej (o 7 pp.) i poprawę dostępności komunikacyjnej (o 13 pp.). W przypadku pozostałych trendów różnice w strukturze opinii są niewielkie, ale można wyciągnąć jednoznaczny wniosek, że w ośrodkach o strukturze

Tabela 4. Struktura odpowiedzi przedstawicieli kierownictwa miast uczestniczących w badaniu na pytanie o wybrane trendy (%); S – miasta o strukturze wyspecjalizowanej, W – miasta o strukturze wielobranżowej
Percentage structuring of responses among representatives of the authorities of towns participating in the survey, in regard to selected trends; S – towns with a specialized structure, W – towns with a diversified (multi-sectoral) structure

Trendy	Które z wymienionych trendów mogą wystąpić w mieście do 2040 r.?						Jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.?					
	tak lub raczej tak		ani tak, ani nie		nie lub raczej nie		pozytywnie lub raczej pozytywnie		nie będzie miał wpływu		negatywnie lub raczej negatywnie	
SPOŁECZNE	S	W	S	W	S	W	S	W	S	W	S	W
Spadnie liczba mieszkańców	67	77	6	9	27	14	2	5	15	14	83	81
Wzrośnie udział ludzi starszych w strukturze mieszkańców	90	94	3	4	7	2	4	3	13	28	83	69
Wzrośnie liczba młodych mieszkańców odpływających z miasta	60	63	25	19	14	18	5	12	12	11	85	77
Napłyną migranci z krajów Afryki i Azji	12	7	12	17	76	76	7	5	58	57	35	38
Wzrosną wydatki na potrzeby społeczne	90	93	5	4	5	3	25	22	26	19	49	59
Poprawi się poziom wykształcenia mieszkańców	56	48	34	39	10	13	79	73	16	20	5	7
Wzrośnie udział społeczności cyfrowej w strukturze mieszkańców	86	80	10	15	3	5	88	80	9	12	4	8
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę społeczną	88	89	11	10	1	1	90	91	8	5	2	4
Wzrosną podziały polityczne pomiędzy mieszkańcami	25	31	57	52	18	17	3	5	46	32	51	63
Wzrośnie zaangażowanie społeczne w projektach partycypacyjnych	41	43	44	39	15	18	66	68	31	22	3	10
EKONOMICZNE	S	W	S	W	S	W	S	W	S	W	S	W
Zwiększy się zasięg przestrzenny oddziaływania miasta	47	47	25	28	28	25	67	64	31	28	2	8
Wzrośnie liczba podmiotów gospodarczych	67	62	20	24	13	14	87	89	7	4	6	7
Wzrosną dochody budżetu miasta	75	73	13	14	12	13	90	90	3	4	7	6
Wzrośnie liczba miejsc pracy	65	58	25	28	10	14	85	89	7	5	8	6
Wzrośnie zróżnicowanie sektorowe w strukturze miejsc pracy	43	40	42	46	15	14	71	72	24	22	5	6
Zwiększy się popyt na energię	93	82	5	12	2	6	27	31	27	31	46	38
Wzrośnie rola niekonwencjonalnych źródeł energii w mieście	92	85	7	13	1	2	89	83	10	13	2	4
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę techniczną	95	91	4	7	1	2	96	95	3	3	1	2
Poprawi się dostępność komunikacyjna miasta	81	86	15	24	4	8	94	87	5	9	1	4
Poprawi się jakość planowania przestrzennego	85	77	7	17	8	6	93	87	4	10	3	3
ŚRODOWISKOWE	S	W	S	W	S	W	S	W	S	W	S	W
Wzrośnie poziom czystości środowiska przyrodniczego	72	74	16	13	12	13	92	90	5	6	3	4
Spadnie dostępność wody nadającej się do spożycia	34	29	29	35	37	36	9	9	13	14	78	77
Poprawi się efektywność gospodarowania odpadami	84	80	9	12	7	8	93	90	6	4	1	4
Wzrośnie rola oddziaływania ekstremalnych zjawisk pogodowych	75	68	20	23	5	9	8	8	14	15	78	77
Wzrosną wymagania i restrykcje związane z ochroną środowiska	94	91	6	6	0	3	73	67	10	17	17	16
Zwiększy się powierzchnia terenów zielonych	38	37	31	43	31	20	80	73	17	24	3	3

wyspecjalizowanej panuje większy optymizm. Większy jest bowiem udział opinii potwierdzających możliwość wystąpienia trendów stymulujących rozwój miasta.

W przypadku trendów środowiskowych różnice opinii i ocen w dwóch kategoriach miast są jeszcze mniejsze. Tylko możliwe zmiany powierzchni terenów zielonych wskazują na niewielką odmienność, gdyż większy jest udział miast wyspecjalizowanych (o 11 pp.), których przedstawiciele nie potwierdzili tego procesu. Jest to prawdopodobnie rezultat braku odpowiednich terenów, które przewidziane są w pierwszej kolejności pod inwestycje infrastrukturalne i mieszkalnictwo.

Miasta według kryterium lokalizacyjnego

Wśród trzech analizowanych klasyfikacji małych miast lokalizacja jest uwarunkowaniem najsilniej różnicującym opinie przedstawicieli władz miejskich na temat badanych trendów i dotyczy to w największym stopniu trendów społecznych (tab. 5). W obu kategoriach miast (ryc. 2) przewiduje się podobne kierunki zmian demograficznych i w przeważającej większości ich ocena jest negatywna. Tym niemniej wyniki analizy wskazują, że będą one dużo głębsze w miastach zlokalizowanych peryferyjnie niż w tych o dobrej dostępności transportowej. Na przykład spadek liczby mieszkańców jest oczekiwany w 81% badanych ośrodków peryferyjnych, zaś w drugiej kategorii wartość ta wynosi tylko 56%. Demografia jest zdecydowanie istotniejszym wyzwaniem w miastach zlokalizowanych peryferyjnie, na co wskazuje dużo wyższy udział ocen negatywnych na temat potencjalnego wpływu procesów ludnościowych na miasto. Wniosek taki potwierdzają również inne badania (Kurek, 2014; Bartosiewicz et al., 2019).

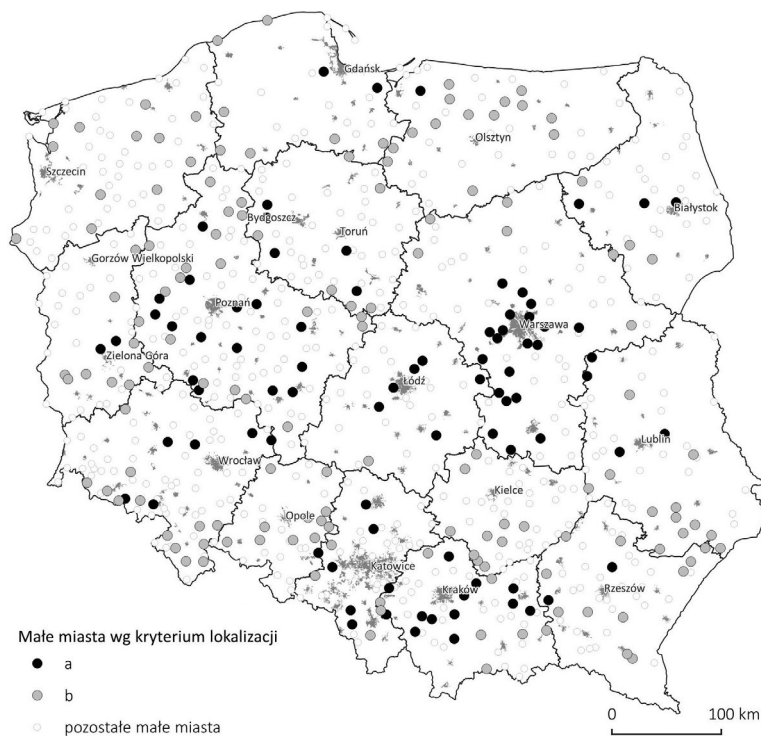
W zakresie trendów ekonomicznych największe różnice opinii i ocen przedstawicieli dwóch analizowanych kategorii miast dotyczą rynku pracy i związanej z nim działalności podmiotów gospodarczych. W ośrodkach zlokalizowanych w sąsiedztwie dużych miast oczekuje się wzrostu liczby miejsc pracy (70%) i liczby podmiotów gospodarczych (71%) oraz ich dywersyfikacji sektorowej (52%). Konsekwencją tego będzie zapewne wzrost dochodów budżetów miast, na co wskazało aż 84% uczestników badania. W miastach zlokalizowanych peryferyjnie opinie na ten temat są dużo bardziej pesymistyczne; większa grupa badanych wskazała, że wspomniane trendy ekonomiczne w ich miastach nie wystąpią lub raczej nie wystąpią. Jednakże warto dodać, że w obu badanych kategoriach miast wyrażono podobne oceny na temat wpływu na miasto tych potencjalnych trendów, które w zdecydowanej większości są pozytywne.

Większy optymizm przedstawicieli miast o dobrej dostępności komunikacyjnej wpisuje się w ogólnie przyjęty trend, w ramach którego ośrodki te charakteryzują się korzystniejszym stanem rozwoju gospodarczego. Często stanowią one zaplecze produkcyjne i usługowe dla dużych miast z uwagi na m.in. niższe koszty prowadzenia tam działalności przy jednoczesnym dobrym dostępie do rynku zbytu. Opłacalność ta wynika najczęściej z korzystniejszych cen gruntu niż w dużych ośrodkach oraz z polityki wspierania inwestycji przez władze samorządowe – niejednokrotnie inwestorom oferowane są ulgi podatkowe, dotacje lub inne zachęty (Wyszomierski, 2018).

Zakładany rozwój tych miast będzie generował m.in. wzrost popytu na energię, co jest jednym z największych wyzwań dla władz miejskich. Potwierdza to bardzo negatywna ocena wpływu tego trendu na miasto wyrażona przez przedstawicieli miast o dobrej dostępności komunikacyjnej; 53% z nich wskazało na negatywną lub raczej negatywną ocenę,

Tabela 5. Struktura odpowiedzi przedstawicieli kierownictwa miast uczestniczących w badaniu na pytanie o wybrane trendy (%); D – ośrodki o dobrej dostępności komunikacyjnej, P – ośrodki zlokalizowane peryferyjnie
Percentage structuring of responses among representatives of the authorities of towns participating in the survey, in regard to selected trends; D – centres with good transport accessibility, P – centres located peripherally

Trendy	Które z wymienionych trendów mogą wystąpić w mieście do 2040 r.?						Jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.?					
	tak lub raczej tak		ani tak, ani nie		nie lub raczej nie		pozytywnie lub raczej pozytywnie		nie będzie miał wpływu		negatywnie lub raczej negatywnie	
SPOŁECZNE												
	D	P	D	P	D	P	D	P	D	P	D	P
Spadnie liczba mieszkańców	56	82	12	5	32	13	3	3	21	11	76	86
Wzrośnie udział ludzi starszych w strukturze mieszkańców	89	94	6	2	5	4	4	2	24	20	72	78
Wzrośnie liczba młodych mieszkańców odpływających z miasta	52	68	27	19	21	13	11	7	19	7	70	86
Napłyną migranci z krajów Afryki i Azji	7	10	19	12	74	78	6	5	55	59	39	36
Wzrosną wydatki na potrzeby społeczne	92	93	6	3	2	4	30	19	25	21	45	60
Poprawi się poziom wykształcenia mieszkańców	53	51	40	35	7	14	78	75	19	18	3	7
Wzrośnie udział społeczności cyfrowej w strukturze mieszkańców	90	81	9	14	1	5	90	80	4	14	6	6
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę społeczną	97	84	2	15	1	1	92	90	6	6	2	4
Wzrosną podziały polityczne pomiędzy mieszkańcami	23	32	53	53	24	15	2	5	40	38	58	57
Wzrośnie zaangażowanie społeczne w projektach partycypacyjnych	39	44	45	39	16	17	68	67	24	27	8	6
EKONOMICZNE												
	D	P	D	P	D	P	D	P	D	P	D	P
Zwiększy się zasięg przestrzenny oddziaływania miasta	49	46	27	27	24	27	67	65	28	29	5	6
Wzrośnie liczba podmiotów gospodarczych	71	60	25	21	4	19	92	86	6	5	2	9
Wzrosną dochody budżetu miasta	84	68	11	16	5	16	94	89	4	3	2	8
Wzrośnie liczba miejsc pracy	70	58	25	27	6	15	90	87	7	5	3	8
Wzrośnie różnicowanie sektorowe w strukturze miejsc pracy	52	35	38	48	10	17	74	70	24	23	2	7
Zwiększy się popyt na energię	90	85	4	12	6	3	21	33	26	32	53	35
Wzrośnie rola niekonwencjonalnych źródeł energii w mieście	87	88	9	11	4	1	87	86	12	11	1	3
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę techniczną	91	93	4	7	5	0	98	95	2	3	0	2
Poprawi się dostępność komunikacyjna miasta	77	72	18	22	5	6	91	90	8	7	1	3
Poprawi się jakość planowania przestrzennego	80	81	15	11	5	8	34	87	5	9	1	4
ŚRODOWISKOWE												
	D	P	D	P	D	P	D	P	D	P	D	P
Wzrośnie poziom czystości środowiska przyrodniczego	70	75	19	12	11	13	90	93	8	4	2	3
Spadnie dostępność wody nadającej się do spożycia	30	32	36	30	34	38	6	11	14	14	80	75
Poprawi się efektywność gospodarowania odpadami	81	82	13	9	6	9	92	93	6	4	2	3
Wzrośnie rola oddziaływania ekstremalnych zjawisk pogodowych	71	72	22	21	7	7	6	9	13	16	81	75
Wzrosną wymagania i restrykcje związane z ochroną środowiska	92	93	7	5	1	2	66	73	14	13	20	14
Zwiększy się powierzchnia terenów zielonych	39	36	39	37	22	27	78	75	20	22	2	3

Ryc. 2. Małe miasta uczestniczące w badaniu według kryterium lokalizacyjnego; a – ośrodki o dobrej dostępności komunikacyjnej, b – ośrodki zlokalizowane peryferyjnie

Small towns included in the study by reference to the selected criterion relating to location; a – towns with good transport accessibility, b – towns located peripherally

podczas gdy w miastach zlokalizowanych peryferyjnie takiego zdania było tylko 35% pytanych. Opinie na temat innych trendów ekonomicznych są mniej zróżnicowane, ale raczej jasno z nich wynika, że przedstawiciele ośrodków o dobrej dostępności komunikacyjnej są nastawieni bardziej pozytywnie.

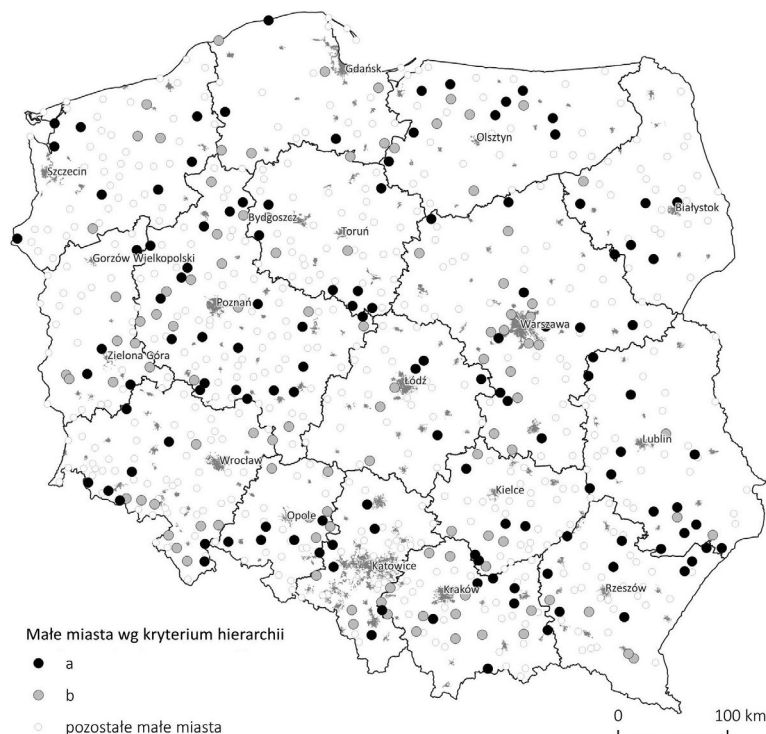
Przedstawiciele obu analizowanych kategorii miast wykazali podobne opinie i oceny na temat zaproponowanych trendów środowiskowych. Można wskazać, że oczekują oni poprawy jakości środowiska przyrodniczego w swoich miastach, zaś największymi wyzwaniami będzie zapewnienie dostępności do wody pitnej i zabezpieczenie przed coraz częstszymi zjawiskami ekstremalnymi. Co ciekawe, pomimo zdecydowanej pozytywnej oceny wpływu zagospodarowania nowych powierzchni zieleni, w większości przypadków oczekuje się raczej stabilizacji tej formy użytkowania gruntów.

Miasta według kryterium hierarchicznego

Hierarchiczny podział małych miast na ośrodki lokalne i ponadlokalne (ryc. 3) nie wygenerował dużych różnic w opiniach ich przedstawicieli (tab. 6). Generalnie można przyjąć, że ośrodki o cechach ponadlokalnych, pełniące na ogół więcej funkcji i mające bardziej różnorodną ich strukturę, są stabilniejsze pod względem możliwych zmian

Tabela 6. Struktura odpowiedzi przedstawicieli kierownictwa miast uczestniczących w badaniu na pytanie o wybrane trendy (%); P – ośrodki ponadlokalne, L – ośrodki lokalne
Percentage structuring of responses among representatives of the authorities of towns participating in the survey, in regard to selected trends; P – supra-local centres, L – local centres

Trendy	Które z wymienionych trendów mogą wystąpić w mieście do 2040 r.?						Jak wymienione trendy, jeśli wystąpią, wpłyną na miasto do 2040 r.?					
	tak lub raczej tak		ani tak, ani nie		nie lub raczej nie		pozytywnie lub raczej pozytywnie		nie będzie miał wpływu		negatywnie lub raczej negatywnie	
SPOŁECZNE	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L
Spadnie liczba mieszkańców	67	76	8	8	25	16	4	3	16	14	80	83
Wzrośnie udział ludzi starszych w strukturze mieszkańców	90	93	3	4	7	3	4	3	19	23	77	74
Wzrośnie liczba młodych mieszkańców odpływających z miasta	59	64	25	20	16	16	7	10	14	9	79	81
Napłyną migranci z krajów Afryki i Azji	14	5	18	11	68	84	5	7	56	58	39	35
Wzrosną wydatki na potrzeby społeczne	90	93	5	4	5	3	28	19	25	19	47	62
Poprawi się poziom wykształcenia mieszkańców	49	54	38	36	13	10	74	76	18	19	8	5
Wzrośnie udział społeczności cyfrowej w strukturze mieszkańców	84	83	11	14	5	3	83	85	9	11	8	4
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę społeczną	89	89	10	10	1	1	89	92	6	6	5	2
Wzrosną podziały polityczne pomiędzy mieszkańcami	27	30	59	49	14	21	3	4	42	35	55	61
Wzrośnie zaangażowanie społeczne w projektach partycypacyjnych	48	37	38	44	14	19	65	69	30	22	5	9
EKONOMICZNE	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L
Zwiększy się zasięg przestrzenny oddziaływania miasta	47	46	25	29	28	25	70	62	25	32	5	6
Wzrośnie liczba podmiotów gospodarczych	62	67	22	2	16	11	87	88	5	6	8	6
Wzrosną dochody budżetu miasta	73	76	12	15	15	9	88	91	3	4	9	5
Wzrośnie liczba miejsc pracy	63	61	24	29	13	10	85	89	5	6	10	5
Wzrośnie zróżnicowanie sektorowe w strukturze miejsc pracy	43	40	42	45	15	15	70	73	23	23	7	4
Zwiększy się popyt na energię	87	88	9	8	4	4	30	29	28	30	42	41
Wzrośnie rola niekonwencjonalnych źródeł energii w mieście	90	85	8	13	2	2	90	82	8	14	2	4
Poprawi się wyposażenie w infrastrukturę techniczną	93	92	6	6	1	2	94	96	5	2	1	2
Poprawi się dostępność komunikacyjna miasta	78	70	17	23	6	7	91	89	7	8	2	4
Poprawi się jakość planowania przestrzennego	83	79	8	16	9	5	90	89	8	7	2	4
ŚRODOWISKOWE	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L	P	L
Wzrośnie poziom czystości środowiska przyrodniczego	72	75	16	13	12	12	89	92	8	4	3	4
Spadnie dostępność wody nadającej się do spożycia	32	31	34	31	34	39	9	9	13	14	78	77
Poprawi się efektywność gospodarowania odpadami	80	84	12	9	8	7	93	92	6	4	1	4
Wzrośnie rola oddziaływania ekstremalnych zjawisk pogodowych	74	69	18	25	8	6	9	7	15	14	76	79
Wzrosną wymagania i restrykcje związane z ochroną środowiska	92	92	7	6	1	2	75	66	12	14	13	20
Zwiększy się powierzchnia terenów zielonych	45	31	30	44	25	25	81	71	17	25	2	4

Ryc. 3. Małe miasta uczestniczące w badaniu według kryterium hierarchicznego; a – ośrodki lokalne, b – ośrodki ponadlokalne

Small towns included in the study by reference to the selected criterion relating to the settlement hierarchy; a – local centres, b – supra-local centres

społeczno-ekonomicznych. Potwierdzają to opinie przedstawicieli miast przede wszystkim na temat potencjalnych trendów demograficznych. Niekorzystne zmiany pod względem liczby mieszkańców, struktury wieku i odpływu migracyjnego mogą objąć większy udział miast lokalnych i będą one zapewne głębsze. Na prawdopodobieństwo wystąpienia tych procesów przedstawiciele miast lokalnych wskazywali częściej niż respondenci z miast ponadlokalnych odpowiednio o 9 pp., 3 pp. oraz 5 pp. W prawie wszystkich (ponad 90%) badanych miastach wzrosną wydatki na cele społeczne. Proces ten jest bardziej negatywnie oceniony w miastach lokalnych (o 3 pp.), co wynika z jednej strony z poważniejszych wyzwań demograficznych, z drugiej zaś z mniejszych zasobów budżetowych tych miast.

Wśród trendów ekonomicznych różnice opinii i ocen pomiędzy dwiema kategoriami miast są kilkuprocentowe. Podobna sytuacja jest w przypadku trendów środowiskowych. Jedynym wyjątkiem jest opinia wskazująca na powiększenie powierzchni terenów zielonych, którą wyraziło 45% przedstawicieli miast ponadlokalnych i tylko 31% miast lokalnych.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania ankietowe wśród przedstawicieli 231 małych miast na temat trendów rozwojowych w perspektywie 2040 r. prowadzą do wniosków, które są powszechnie stawiane w naukowej literaturze przedmiotu. W zbiorze zaproponowanych 26 trendów można wyodrębnić takie, które uzyskały podobne opinie wśród zdecydowanej większości badanych osób. Wśród trendów społecznych prawie wszyscy reprezentanci małych miast oczekują kontynuacji procesu starzenia się ludności i wzrostu wydatków z budżetów miast na cele społeczne. W zakresie trendów ekonomicznych poprawi się wyposażenie w infrastrukturę techniczną, a największym wyzwaniem będzie zapewnienie rosnących potrzeb energetycznych, w czym istotną rolę muszą odegrać źródła niekonwencjonalne. Ma to silny związek z równie jednoznacznie zaopiniowanym trendem środowiskowym dotyczącym wzrostu wymagań i restrykcji związanych z ochroną środowiska.

Na podstawie klasyfikacji małych miast według trzech kryteriów – struktury ekonomicznej, lokalizacji i hierarchii – stwierdzono, że najczęściej rozbieżnych opinii i ocen wśród ankietowanych osób miały trendy społeczne, w tym zagadnienia dotyczące procesów ludnościowych. Wyniki badań potwierdziły większy optymizm związany z kierunkami trendów i ocenami ich wpływu na miasto wśród przedstawicieli ośrodków, które na ogół cechuje wyższy poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego (miasta o wyspecjalizowanej strukturze ekonomicznej, miasta o dobrej dostępności komunikacyjnej i ośrodki ponadlokalne). Największe różnice w badaniach miały miejsce pomiędzy przedstawicielami dwóch kategorii miast wyodrębnionych na podstawie kryterium lokalizacyjnego. W przypadku pozostałych dwóch kryteriów opinie w przypadku większości wyodrębnionych trendów były podobne.

Tabele i ryciny, pod którymi nie zamieszczono źródeł, są opracowaniem własnym autorów artykułu.

Publikacja przygotowana w ramach projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki (Polska), UMO-2019/35/B/HS4/00114, *Diagnoza współczesnej struktury społeczno-gospodarczej i klasyfikacja funkcjonalna małych miast w Polsce – w poszukiwaniu rozwiązań modelowych*.

Piśmiennictwo

- Adamczyk, M.D. (2017). *Starzenie się społeczeństwa polskiego wyzwaniem dla zrównoważonego rozwoju*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie, 106. Gliwice: Politechnika Śląska.
- Al-Yasiri, A.J. (2021). Global Energy Demand For Different Energy Sources: Current Status and Future Prospects. *Akkad Journal of Contemporary Economic Studies*, 1(4), 186-196. <https://doi.org/10.55202/ajces.v1i4.96>
- Atkinson, R. (2019). The Small Towns conundrum: What do we do about them? *Regional Statistics*, 9(2), 3-19. <https://doi.org/10.15196/rs090201>
- Audretsch, D.B., Belitski, M., & Desai, S. (2015). Entrepreneurship and economic development in cities. *The Annals of Regional Science*, 55(1), 33-60. <https://doi.org/10.1007/s00168-015-0685-x>

- Bański, J. (2021). *The functions and local linkages of small towns – a review of selected classifications and approaches to research*. W: J. Bański (red.), *The Routledge Handbook of Small Towns* (s. 7-19). New York, London: Routledge.
- Bański, J. (2022). Rozważania na temat klasyfikacji małych miast – przegląd podejść badawczych i próba klasyfikacji wielokryterialnej. *Przegląd Geograficzny*, 94(2), 199-218.
- Bański, J. (red.). (2023). *Atlas małych miast*. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Bański, J., Mazur, M., & Mazurek, D. (2024). Klasyfikacje małych miast w Polsce – ujęcia metodologiczne i ich rezultaty. *Przegląd Geograficzny*, 96(1), 51-73. <https://doi.org/10.7163/przg.2024.1.3>
- Bartosiewicz, B., Kwiatek-Sołtys, A., & Kurek, S. (2019). Does the process of shrinking concern also small towns? Lessons from Poland. *Quaestiones Geographicae*, 38(4), 91-105. <https://doi.org/10.2478/quageo-2019-0039>
- BDL. (2024). Bank Danych Lokalnych. Główny Urząd Statystyczny. Pobrane z: bdl.stat.gov.pl (27.09.2024).
- Chodubski, A. (2013). O migracjach we współczesnej Europie. *Cywilizacja i Polityka*, 11, 79-93.
- Courtney, P., Mayfield, L., Tranter, R., Jones, P., & Errington, A. (2007). Small towns as “sub-poles” in English rural development: Investigating rural-urban linkages using sub-regional social accounting matrices. *Geoforum*, 38(6), 1219-1232. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2007.03.006>
- Czapiewski, K., Bański, J., & Górczyńska, M. (2016). The impact of location on the role of small towns in regional development: Mazovia, Poland. *European Countryside*, 8(4), 413-426. <https://doi.org/10.1515/euco-2016-0028>
- Czarnecki, A. (2012). Znaczenie małych miast w strukturze powiązań ekonomicznych wiejskich przedsiębiorstw regionu Zielonych Płuc Polski. W: K. Heffner, A. Halama (red.), *Ewolucja funkcji małych miast* (s. 63-82). Studia Ekonomiczne. Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Dax, T., & Copus, A. (2022). European rural demographic strategies: foreshadowing post-Lisbon rural development policy? *World*, 2022(3), 938-956. <https://doi.org/10.3390/world3040053>
- Drobnik, A. (2013). Urban resilience – nowa perspektywa badawcza rozwoju miast. *Studia Regionalne i Lokalne*, 53(2), 204-221.
- Działek, J. (2011). Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza. *Studia Regionalne i Lokalne*, 45(3), 101-112.
- Edwards, B., Goodwin, M., & Woods, M. (2003). Citizenship, community and participation in small towns: a case study of regeneration partnerships. W: R. Imrie, M. Raco, (red.), *Urban renaissance? New labour, community, and urban policy* (s. 181-204), Bristol: Policy Press.
- ESPON. (2006). The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO). Final Report, ESPON 1.4.1, OIR, Vienna.
- Fihel, A. (2006). Przestrzenny wzorzec osiedlania się cudzoziemców w Polsce. *Studia Demograficzne*, 149(1), 49-66.
- Galiński, P. (2016). Struktura wydatków gmin w Polsce. *Zarządzanie i Finanse*, 14(4), 89-100.
- Heffner, K., & Solga, B. (2006). Small towns as local economic centres in rural areas. *Bulletin of Geography Socio-Economic Series*, 6, 77-87. <https://doi.org/10.1515/2452>
- Hinderink, J., & Titus, M. (2002). Small Towns and Regional Development: Major Findings and Policy Implications from Comparative Research. *Urban Studies*, 39(3), 379-391. <https://doi.org/10.1080/00420980220112748>
- Hopkins, J., & Copus, A. (2018). *Definitions, measurement approaches and typologies of rural areas and small towns: a review*. Aberdeen: The James Hutton Institute.
- Johnes, G., & Johnes, J. (red.). (2004). *International handbook on the economics of education*. Edward Elgar Publishing.

- Kantor-Pietraga, I. (2014). *Systematyka procesu depopulacji miast na obszarze Polski od XIX do XXI wieku*. Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach.
- Kata, R., Czudec, A., Zając, D., & Zawora, J. (2022). *Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego – wybrane zagadnienia*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Koop, S.H.A., & van Leeuwen, C.J. (2016). The challenges of water, waste and climate change in cities. *Environment, Development and Sustainability*, 19(2), 385-418.
<https://doi.org/10.1007/s10668-016-9760-4>
- Kurek, S. (2007). Typologia procesu starzenia się ludności miast i gmin Polski na tle jego demograficznych uwarunkowań. *Przegląd Geograficzny*, 79(1), 133-156.
- Kurek, S. (2014). Przestrzenne różnicowanie przemian demograficznych w Polsce w latach 2002-2011. W: Ludność, mieszkalnictwo, usługi. *Space – Society – Economy*, 13, 43-73.
- Kwiątek-Sołtys, A., & Mainet, H. (2014). Quality of Life and Attractiveness of Small Towns: A Comparison of France and Poland. *Quaestiones Geographicae*, 33(2), 103-113.
<https://doi.org/10.2478/quageo-2014-0019>
- Legutko-Kobus, P. (2017). Adaptacja do zmian klimatu jako wyzwanie polityki rozwoju miast w kontekście krajowym i europejskim. *Biuletyn Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, 268, 83-97. <https://doi.org/10.24425/117890>
- Van Leeuwen, E. (2010). *Urban-rural interactions: towns and focus points in rural development*. Berlin: Springer Science and Business Media.
- Lesthaeghe, R. (2010). The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211-251. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Lewandowska-Gwarda, K., & Antczak, E. (2020). Urban Ageing in Europe – Spatiotemporal Analysis of Determinants. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 9(7), 413.
<https://doi.org/10.3390/ijgi9070413>
- Lipczyńska, A. (2015). Starzenie się społeczeństwa – przyczyny i skutki. *Spółeczeństwo i Edukacja. Międzynarodowe Studia Humanistyczne*, 17(2), 277-283.
- Lorenti, A. (2015). Investing on Ageing. Extending Working Lives Across Europe. Pobrane z: <http://padis.uniroma1.it/bitstream/10805/2719/1/thesis.alorenti.pdf> (03.07.2019).
- Measham, T.G., Preston, B.L., Smith, T.F., Brooke, C., Gorddard, R., Withycombe, G., & Morrison, C. (2011). Adapting to climate change through local municipal planning: barriers and challenges. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 16(8), 889-909.
<https://doi.org/10.1007/s11027-011-9301-2>
- Meili, R., & Shearmur, R. (2019). Diverse diversities – Open innovation in small towns and rural areas. *Growth and Change*, 50, 492-514.
- Nowotnik, D. (2013). Imigracje zagraniczne na stałe do Polski. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 22, 161-181.
- Ozturk, I. (2001). The role of education in economic development: A theoretical perspective. *Journal of Rural Development and Administration*, 33(1), 39-47.
- Powe, N.A. (2013). *Market Towns: Roles, Challenges and Prospects*. Abingdon: Routledge.
- Sałański, T. (2009). Poziom wykształcenia ludności jako czynnik rozwoju regionalnego na przykładzie województwa mazowieckiego. *Mazowsze. Studia Regionalne*, 2, 161-184.
- Satterthwaite, D., & Tacoli, C. (2003). *The urban part of rural development: the role of small and intermediate urban centres in rural and regional development and poverty reduction*. Londyn: IIED.

- Servillo, L., Atkinson, R., & Hamdouch, A. (2017). Small and Medium-Sized Towns in Europe: Conceptual, Methodological and Policy Issues. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 108(4), 365-379. <https://doi.org/10.1111/tesg.12252>
- Slack, T., & Jensen, L. (2020). The Changing Demography of Rural and Small-Town America. *Population Research and Policy Review*, 39(5), 775-783. <https://doi.org/10.1007/s11113-020-09608-5>
- Shucksmith, M., Thompson, K.J., & Roberts, D. (2005). The CAP and the Regions. In *The Territorial Impact of the Common Agricultural Policy*, Wallingford: CABI Publishing.
- Strzelecka, E. (2017). Małe miasta a nowoczesne modele rozwoju miast. W: Alternatywne modele rozwoju miast. Sieć miast Cittaslow (s. 13-40). Łódź: Politechnika Łódzka.
- Szopa, B. (2016). Konsekwencje procesu starzenia się społeczeństwa. Wybrane problemy. *Problemy Zarządzania*, 14(2), 23-40. <https://doi.org/10.7172/1644-9584.59.2>
- Szulecki, K., & Szwed, D. (2013). *Společne aspekty OZE: którędy do energetycznej demokracji? W: K. Książkowski, K. Pronińska, A. Sulowska (red.), Odnawialne źródła energii w Polsce. Wybrane problemy bezpieczeństwa, polityki i administracji (s. 184-211), Warszawa: Elipsa.*
- TERYT. (2024). Rejestr TERYT. Główny Urząd Statystyczny. Pobrane z: www.teryt.stat.gov.pl (27.09.2024).
- Ustawa. (2023). Ustawa z dnia 7 lipca 2023 roku o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2023 poz. 1688.
- Vaishar, A., & Zapletalová, A. (2009). Small towns as centers of rural micro-regions. *European Countryside*, 2, 70-81.
- Wirth, P., Elis, V., Müller, B., & Yamamoto, K. (2016). Peripheralisation of small towns in Germany and Japan – Dealing with economic decline and population loss. *Journal of Rural Studies*, 47, 62-75. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.07.021>
- World Energy. (2023). World Energy Outlook 2023. Pobrane z: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/86ede39e-4436-42d7-ba2a-edf61467e070/WorldEnergyOutlook2023.pdf> (02.08.2024).
- Wyszomierski, R. (2018). Teoretyczne czynniki wpływające na wybór miejsca lokalizacji działalności. *Problems of Economics and Law*, 1, 76-88.

Summary

Small towns witness a variety of phenomena and processes that pose challenges to their contemporary and future development. Among these are growing expenditure on social welfare, labour-market problems, the transition out of conventional energy sources in the face of simultaneously increased demand, a shortage of drinkable water, and extreme weather phenomena. Focusing on these problems, the authors took on the task of identifying the relevant perceptions and expectations of authorities in Poland's small towns. As the main aim was to indicate the relationship between recognised types of such small towns and the manner in which authorities perceive ongoing processes, the authors developed a survey including 26 trends grouped as social, economic or environmental, which was sent out to representatives of the authorities of selected small towns. The rate of return of the survey in the base year totalled 32% of all the small towns targeted. Analysis of the findings progressed via two steps, with the authors first examining the survey results within each trend/process category. Subsequently, towns were categorised in relation to the selected criteria of economic structure, location, and position in the administrative hierarchy. With such a procedure, it was possible to identify differences

of opinion among town authorities that could be related to characteristics of the centres they represented; as well as trends representing the most important development challenges in each category of town across a time horizon extending to 2040. Examination of the results on social trends specifically reveals that representatives of the authorities in small towns foresee negative demographic phenomena in their settlement units, such as the outflow of young inhabitants and a general decline in population. They assess this phenomenon unfavourably, as they believe it denotes increased welfare expenditure and, consequently, cuts in spending in other areas. When it comes to the economic trends, the majority of local town officials share a belief that their towns' technical infrastructure is going to improve, with this being beneficial to development in general. Relatively consensually, respondents likewise foresee and view as beneficial an improvement in the purity of the natural environment in their settlement units. The process of expansion of green areas received a similar assessment. However, such a change is no longer expected by respondents in such great numbers. The following phase, an analysis of findings by (structural, hierarchical and location-related) categories of town revealed certain significant differences in survey responses. Respondents from towns of specialised structure are less likely to mention a forecast population loss in their centre, and more likely to anticipate increased demand for energy output. A difference in population forecasts is also evident between representatives of the authorities of peripheral cities and those with good transport accessibility. More-peripheral centres are expecting a population decline. A similar pattern occurs amongst towns categorised in line with administrative criteria. Concluding, the research conducted on development trends in relation to a time horizon of 2040 yields findings stated quite commonly in the subject literature. The classification of small towns in line with the three criteria of economic structure, location and position in the hierarchy points to societal trends (including issues relating to demographic processes) being associated with the most-divergent attitudes and assessments among respondents. The findings thus confirmed greater optimism relating to the forecast occurrence of trends, and the assessments of their impacts, when those involved represent centres generally characterised by a higher level of socioeconomic development (i.e. of specialised economic structure, featuring good transport accessibility, and enjoying a supra-local status).